

РАЗВОЈ И ПРИМЕНА САВРЕМЕНИХ МЕТОДА КОНЗЕРВАЦИЈЕ СЛИКА НА ПЛАТНУ

Резиме

Савремена методологија, или структура конзервација слика на платну настала је у другој половини XX века, базирајући се на открићу и развоју синтетичких смола, на вакуум апаратима, примењеним научним дисциплинама и научном сагледавању конзерваторских процеса, проучавању ауторских и нових уградних материјала. При крају века методологија је проширила могућности примене третмана с влагом и доктрином чувања ауторске полеђине слика на платну, као и новим конструкцијама апарата са ниским притиском.

Развој и примена савремених метода конзервације слика на платну на овим просторима, упркос одређеним традиционалним отпорима, постала је део савремене праксе у свим важнијим центрима заштите споменичког наслеђа и део програма наставе на високошколским установама.

Карактеристике савремене методологије, или како се данас све чешће каже *структурне конзервације слика на платну*,¹ чине неколико важних аспеката и одредница које ће половином XX века одредити њен правац и развој у каснијем периоду.²

То су, у првом реду, *појава нових синтетичких материјала и технологија, развој наука, посебно примењене хемије и физике, које су омогућиле научно сагледавање конзерваторских процеса, материјала и њихових основних карактеристика*, као и преиспитивања методологија. *Конструисање нових апарата и опреме, проширивање и промовисање принципа заштите, организовање службе заштите* на глобалном и локалном нивоу, *промовисање и објављивање резултата истраживања* – све то допринело је стреловитом и експанзивном развоју, који је пратио опште трендове и ритам друге половине XX века.

Крајем века, деведесетих година, дошло је до још једног преиспитивања методологија и покушаја синтетизовања који су узроковани појавом нових конструкција вакуум-апарата и опреме, као и у избору савремених композитних и одбацивањем неких традиционалних материјала у конзервацији слика на платну. Редукција и тежња упрошћавања и поједностављења појединих процеса изнедрила је релативно идеалан избор презентирања на основу бројних показатеља, искуства и потребног протока времена за објективну процесу.²

Може се рећи да поред технолошких новина многе савремене методе имају корене у традиционалним поступцима и да савремени концепт конзервације слика на платну представља поглед на традицију из новог угла.

Основна традиционална метода конзервације слика на платну – рентоалажа, дубирање, или подлепљивање ауторског новим платном, развила се са свим пратећим ас-

¹ Speroni, P, Structural Restauration of Paintings on Canvas, in ICOM Committee for Conservation, 9th Triennial Meeting, Dresden, 1990. Working Group 2, Bjarnkof, M, Flattening, consolidation and impregnation of paintings in The Royal Museum of Fine Arts, Copenhagen, ICOM Committee for Conservation, 6th Triennial Meeting, Ottawa, 1981. Working Group: Struktur Restoration of Canvas Paintings.

² Конференција о компаративним техникама подлепљивања (Conference on comparative Lining Techniques) одржана у National Maritime Museum, Greenwich, 1946. године, окупила је међународну групу експерата око дискусије о подлепљивању слика и представља преломни тренутак у историји конзервације. Зборник радова са ове конференције један – од важнијих текстова о конзервацији друге половине XX века. Конференције на ову тему наставиле су да се одржавају широм света, до данас тема није изгубила на актуелности.

³ Course Binder, *Recent Methods in the Lining of Paintings*, (The Getty Conservation Institute, Los Angeles, California, U.S.A and the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Conservation, Copenhagen, Denmark), Copenhagen, 1992.

пектима у пуном обиму током XVIII века у Француској, Холандији и Италији, коришћењем разних варијанти туткалних лепкова од брашна у виду лепљивљих пасти и колета. Од средине XIX века почињу да се користе методе подлепљивања са смешама воска и смоле, прво у северним земљама, а онда и у осталим деловима Европе. Ренто-алажа се изводила мануелно са два слепа рама, картонираним платном и пеглањем са топлим тешким пеглама. Са мање, или више промена у сталној тежњи ка усавршавању поступака и материјала, ови поступци су практиковани до половине XX века, која представља крај традиционалног периода и почетак савремене методологије конзервације слика на платну.

ПРЕДСТАВЉАЊЕ АПАРАТА	УВОДНИ КОРАЦИ 1	УВОДНИ КОРАЦИ 2	МЕТОДЕ КОНСОЛИДАЦИЈА	МЕТОДЕ СТАБИЛИЗАЦИЈА
Топли вакуум сто	РАЗРАМЉИВАЊЕ СЛИКА	ТЕХНИКЕ КАРТОНАЖЕ	ЛОКАЛНИ ТРЕТМАНИ	а) ПРИПРЕМА НОВОГ ПЛАТНА
SUCTION АПАРАТИ	Осигурање ивица	Картонажа на панелу	Припрема материјала	б) ТЕХНИКЕ ЛАМИНАЦИЈЕ
Топли suction сто А	Разрамљивање	Затезање са папирним тракама	Консолидација расекотина	Фиксирани међуслој
Преносни рам Б	Исправљање ивица	Затезање с платненим тракама	Консолидација раздеротина	Лабав међуслој
Мини suction сто Ц	Одстрањивање закрпа	маскирање	Консолидација рупа	Без међуслоја
			Чишћење флека вакуумом	Нове композитне основе
			Делимично фиксирање пукотина	ц) КОМБИНОВАНЕ ТЕХНИКЕ
			Подлепљивање ивица	Подлепљивање лепљивим пастама
			б) ТРЕТМАНИ СА ВЛАГОМ	Подлепљивање смеша воска и смоле
			Кратки процес влажења	Подлепљивање стакленим платном
			Дуги процес влажења	Санирање последица пожара и високих температура
			ц) КОНСОЛИДАЦИЈЕ РАСТВОРИМА	
			Консолидације органским растворима	
			Консолидације воденим растворима	
			Фејсинг	
			Омекшававање структура	

Систематизација савремених метода конзервације на платну

Савремена методологија и техника допринела је смањењу негативних аспеката конзерваторских поступака редуковањем температуре, смањењем притиска, увођењем контролисане влаге, као и успешној презентацији и примени савремених синтетичких материјала. Највећи помак свакако је учињен у области консолидација које су донеле нову доктрину и промовисање принципа чувања ауторске полеђине, односно чувања слика у ауторском стању што је дуже могуће и одлагање радикалних метода колико год је то могуће.

Код нас се развој савремене методологије пратио преко учешћа појединаца на специјалистичким курсевима шездесетих година и стручне литературе све до седамдесетих година, када је у оквиру реконструкције Народног музеја у Београду и конституисања Центра за конзервацију, набављен топли ваку-

ум-сто. Он је донео праву прекретницу у методолошком и технолошком приступу, тако да је велики део збирке музеја третиран смесамa воска и смоле. Тек почетком осамдесетих почело се са постепеном применом синтетичких лепкова, водених дисперзија PVAc³ и акрилне емулзије Berlep⁴, која је касније замењена акрилном емулзијом Acrolal 295 D. Коришћење ових материјала и њихових комбинација са лепковима биљног и животињског порекла описано је у магистарском раду Ј. Пантића⁵ у хладним и топлим процесима, и може се заједно са употребом пластификатора синтетичког порекла⁶ сматрати за прву примену у конзервацији слика на платну у Србији.

Крајем осамдесетих година Народни музеј набавио је хладни сто са ниским притиском (Lascaux), у форми преносног рама (Low-pressure-converter-frame), као резултат праћења развоја идеје V.R. Mehre (Vishwa Raj Mehra)⁷ и нових констукција M. Scharffa⁸ и Ben Haka (Ben Hacke).⁹

Последипломска специјализација из ове области Ј. Пантића на курсу: *Најновије методе конзервације слика*¹⁰ допринела је првој примени савремене методологије у Народном музеју у Београду онако како се она изводила у савременим европским центрима. Организовањем бројних специјалистичких курсева у првом кругу едукације оспособљени су бројни, углавном млађи сарадници музеја и завода за заштиту споменика културе широм Србије у примени ове савремене методологије и технологије. Резултат ових едукација огледао се у бројним набавкама и самоконструисаних столова¹¹ са ниским притиском и остале suction опреме, савремених материјала синтетичког порекла, као и све чешћом њиховом применом на сликама на платну.

Други круг едукације је био намењен студентима завршних година на ФПУ у Београду. Треба рећи да је овај савремени конзерваторски концепт наилазио на отпоре старијих конзерватора, рестауратора и предавача, што се може тумачити једино жељом за промовисањем сопствених вредности и традиционалног искуства, а што се умногоме може доврести у везу са одређеним кадровским комбинаторикама и другим аспектима који са овом пробле-

⁴ Rivikol V- ekspres, PVAc 1 JUS.N.K2.o21. "Iplaz", TOZD, MITOL, tovarna lepil Sezana, Slovenija.

⁵ Barlep, „Prva iskra“, Barič. Srbija.

⁶ Pantić, J, *Problemi podlepljivanja slika na hladno vodenim rastvorima*, магистарски рад FPU, Beograd, 1982; Pantić, J. *Problematika podlepljivanja slika na hladno vodenim rastvorima lepкова*, Akademija SPC za umetnosti i konservaciju, Beograd, „Službeni glasnik“, 2008, прерађено и допуњено издање из 1982.

⁷ Polivinil alkohol.

⁸ Mehra, V.R, *Cold-Lining and the Care of the Paintlayer in a triple-stretcher system also: Answers to some questions and doubts the Cold-Lining system*, ICOM, Committee for Conservation 5th Triennial Meeting, Zagreb, 1978; Mehra, V,R, *A Low Pressure Cold Lining Table*, Conference on comparative lining techniques, National Maritime Museum, Greenwich, 1974.

⁹ Scharff, M, *Rapport om konstruktion of en lavtryksramme*, Det Kongelige Danske Kunstakademi, Konservatorikolen, Kobenhavn 1982, *Report on the Construction of a Low-presure-frame*, Det Kongelige Danske Kunstakademi, Konservatoriskoln, 1986, 2. ed.

¹⁰ Hacke, B, *En utraditionel metode til vaskuum rentoilering at tempera maleri på lærred*, Meddeleleser om Konservering, 1984, 1. rk; Hacke, B, *Über die Entwicklung und die Möglichkeiten des Niederdruckapparates*, Maltechnik Restauro I, April, 1986.

¹¹ Course Binder, *Recent Methods in the Lining of Paintings*, (The Getty Conservation Institute, Los Angeles, California, U.S.A and the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Conservation, Copenhagen, Denmark), Copenhagen, 1992.

¹² Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, В. Булајић, Покрајински завод за заштиту споменика културе, Нови Сад.

матиком немају ништа заједничко. Веће разумевање је постигнуто на Академији СПЦ за уметности и конзервацију у Београду, где су ове методе увршћене у наставни план и програм завршних година и специјалистичких студија.

Трећи круг се одвијао у оквиру *Удружења Реантика*¹³ у виду одржавања великог броја специјалистичких курсева са овом тематиком за установе у Србији, Црној Гори, Републици Српској, БиХ, Македонији и др., као што су: Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, Покрајински завод за заштиту споменика културе, Нови Сад, Музеј савремене уметности, Н. Београд, Музеј Републике Српске, Бања Лука, Народни музеј Панчево, Галерија савремене ликовне уметности, Ниш, Музеј Војводине, Уметничка школа, Ниш, Народни музеј Врање, Народни музеј Црне Горе, Цетиње, Регионални завод за заштиту споменика културе, Котор, Центар савремене умјетности Црне Горе, Хрватски рестаураторски завод, Вараждин/Загреб, Академија умјетности, Сплит, Музеј Херцеговине, Требиње, Галерија савремене уметности, Скопље, Музеј савремене уметности, Скопље, Народни музеј Краљево, Галерија Матице српске, Нови Сад, Академија СПЦ за уметности и конзервацију, Београд, Народни музеј у Краљеву, Svendborg Kunstscole, Данска, као и појединци из Русије, Србије, Хрватске и др.

За многе од ових установа заштите покретних споменика културе *Реантика* је дизајнирала и израдила савремене апарате и опрему¹⁴ подижући ниво заштите савременим конзерваторским терминима и премошћујући својим повољним условима ове иначе веома скупе апарате и опрему.

Поред специјалистичких курсева и израде савремених апарата опреме, *Реантика* је својом упоредном издавачком делатношћу, једина на овим просторима, превела, приредила и објавила 68 сепарата из области конзервације слика и конзерваторских испитивања. Та теоријска логистика у потпуности је пружила све оне додатне и друге неопходне информације из области савремених метода конзервације слика на платну.

Захваљујући свом упорном петнаестогодишњем раду на промовисању савременог концепта конзервације слика, *Реантика* је успела да информише и уведе ову област у све установе заштите. Овакав след догађаја више би се очекивао од званичних државних институција, него од једне невладине организације, каква је *Реантика*. Државне институције и на овом примеру показале су затвореност, конвенционалност, апатију и, што је зачуђујуће, и одређене отпоре преко својих „стручњака“ и „експерата“.

Мање донације савремене опреме италијанске владе 2003/04. допринеле су нешто бољој ситуацији, али и њиховој врло малој примени, тако да се и данас, нажалост, оваква ситуација још више продубљује са свим негативним трендовима који из ње произилазе.

У закључку се мора нагласити да је савремени концепт у конзервацији слика на платну заживео и спроводи се са више или мање проблема у установама заштите¹⁵, факултетима и академијама где се ова област изучава. Са њим је глобално подигнут ниво заштите, а институције на овим просторима прибли-

¹³ Reantika, Udruženje konzervatora, restauratora i ljubitelja umetnosti, Beograd, Skender-begova 11, tel/fax 011/2633500, 064/2421850, e-mail:reantica@sezampro.rs, www.reantica.org

¹⁴ За скоро све горе наведене установе види www.reantica.org

¹⁵ Преко 3.500 слика третирано је овом методологијом у Народном музеју у Београду, а и један већи број слика у другим установама, гдје су ове методе постале део свакодневног приступа на угроженим делима.

жиле су се пракси развијених европских центара. Данас нас савремени светски трендови упућују на још аналитичнију структурну конзервацију слика на платну, на коришћење апарата који покушавају да својим аутоматизованим и дигитализованим склоповима контролишу¹⁶ и отпрате све фазе компликованих конзерваторских процеса, на већу примену конзерваторских испитивања и сл. Подлепљивање слика на хладно с воденим и органским растворима синтетичких лепкова и њихових комбинација са лепковима биљног и животињског порекла поново је у неку руку актуелно, као и на почецима из седмдесетих година XX века. То нас упућује да се присетимо нашег искуства и да младом нараштају пружимо валидно знање и информације са правом истином о развоју и примени савремене методологије слика на платну.

Abstract

Contemporary methodology, or the structural conservation of the paintings on canvas support, emerged in second half of 20th century. It was founded on discovery of synthetic resins, vacuum-tables, applied and scientific approach to conservation process, and also on examination of original and reconstructive materials. At the of the century, methodology widened the possibilities for applying of the treatments with humidity and doctrine of preservation of the original back of the paintings on canvas.

Development and application of contemporary methods, in spite of certain traditionalistic resistances, has become a part of the standard practice in all important centers for conservation, as well as a part of anu faculty programme in Western Balkans.

ОБЈАВЉЕНИ РАДОВИ Ј. ПАНТИЋА О ОВОЈ ТЕМИ:

Најновије методе дублирања слика, Гласник друштва конзерватора Србије, Београд, 1992, бр. 17 (232)

Савремене методе конзервације слика, Конзервација и рестаурација, стручни часопис, Сајам, Сремска Митровица, 2000.

Технике ламинације, Реантика, Београд, 2005, кат. бр. 48.

Нове основе и носиоци, Реантика, Београд, 2005, кат. бр. 49.

Савремене технике картонаже, Реантика, Београд, 2005, кат. бр. 52.

Методе консолидације слика на платну, Реантика, Београд, 2005, кат. бр. 53.

Консолидација платнених носилаца, Структурална конзервација слика на платну, Зборник радова, Галерија Матице Српске, Нови Сад, 2006, (25-42)

Конзервација и рестаурација слика на платну, Академија СПЦ за уметности и конзервацију, Београд, „Службени гласник“, 2008, едиција-уџбеници

Проблематика подлепљивања слика на хладно воденим растворима лепкова, Академија СПЦ за уметности и конзервацију, Београд, „Службени гласник“, 2008, едиција-уџбеници

Примери метода консолидација и реконструкција на две слике Саве Шумановића, Реантика, Београд, 2008, кат. бр. 68.

¹⁶ Влага, температура, притисак.